

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Tautinė juosta - kaip takas į gimtinę

Nedidelio Staškaviečių kaimo Pakruojo rajone gyventoja Jurgita Povilionienė net nebeskaičiuoja, kiek tautinių juostų per tris veiklos dešimtmečius nupynusi. Gali būti šimtus, o metrais paskaičiuos - greičiausiai perlipo ir tūkstančius. Pynėjai jos juostos - ne šiaip juostos, tai Tautos istorija, palikimas, kurį išsaugoti, sako, yra kiekvieno lietuvių pareiga.

Edita KARKLELIENĖ

Šimtai juostų ir juostelių

Vyšniniai, žalsvi, mėlyni ar kitokios spalvos persipynę siūlai sudaro dailių ponios Jurgitos nupintų senovinių juostų raštą. Susuktas į ritinėlius pynėja juostas atsargiai išskleidžia ir kloja ant svetainės stalo, čia pat pirštų galiukais vis patiesindama, patvarkydama, atlenkdama užsiritusį siūlelį. Žino, kad neatsargus linkis, neteisingas laikymas ir priežiūra juostai gali būti pražūtingi, sugadinti ją nepataisomai.

Namuose - tik menkutė dalis pynėjos darbų. Didesniąją pusę išdovanojusi, perleidusi, paskolinusi. Jurgitos pynėmis drabužius juosias ir etnografinio meno puoselėtojai - kolektyvai bei atlikėjai.

Didžiausio, tai yra, ilgiausio pynėjos darbo - net 325 metrų ilgio juostos - Jurgitos namuose taip pat nėra, ją padovanojo Žeimelio žemės ūkio mokykla (nuo šių metų sausio 1 dienos Žeimelio technologijų ir paslaugų mokykla - *aut.past.*)

Idėja nupinti tokio ilgio tautinę juostą ir ją apjuosti mokyklą, kurioje kadaise pati mokėsi, Jurgitai gimė prieš trejetą metų, kai ši mokslo įstaiga minėjo 80-mečio jubiliejų. Tačiau to padaryti tada nepavyko, nusprendė viską padaryti Lietuvos 100-mečio jubiliejui.

Sugalvojo, kad šioje juostoje būtinai turi būti įpintas Lietuvos regiono, iš kurio į Žeimelio mokyklą atvykęs mokytis bent vienas moksleivis, akcentas - tam pirmiausia reikėjo išstudijuoti, kokios spalvos, kokie raštai konkrečiai vietai būdingi. Po „teorinės“ dalies sekė praktinė - dažną naktį pindavo ir iki aušros.

J.Povilionienė prisimena, kad būdavo momentų, kai bepinant rankos pačios nulinkdavo - laikas iki 2018-ųjų vasario 16-osios (tądien buvo suplanuota apjuosti mokyklą) tirpo negailestingai, o pynės dar ir galo nesimatė - per keturias darbo valandas tautinė juosta tik metru pailgėdavo.

Planą energingai moteriai vis dėlto pavyko įgyvendinti - pernai Vasario 16 dieną Žeimelio mokykla pražydo keturiomis Jurgitos nupintos juostos spalvomis: baltai, tamsiai raudonai, žalsvai ir vyšnios spalva, kuri yra tradicinė Žiemgalos krašte.

Už juosteles - smėlio spalvos bateliai

Tautinių juostų pynimu prieš 32 metus, kai Jurgita buvo vos devynerių metų, „užkrėtė“ Pasvalio in-

► Tautinių juostų pynėja Jurgita Povilionienė viliasi, kad tautiniu paveldu susidomės ir jos jaunesnioji dukra Milda

ternato, kuriame jai teko mokytis, mokytoja. Ji vaikams pasiūlė pamėginti „pažaisti“ spalvotais siūlais. Patiko tik vienam kitam, o vėliau ir tų nebeliko. Tačiau Jurgitą pynimas pakerėjo.

Už pagalbą pinant juostas ir juosteles ta pati mokytoja mažai, iš didelės ir nepasiturinčios šeimos kilusiai, mergaitei padovanojo naujutėliačius batelius. Jų smėlinę spalvą ir kaspinėlius ant šonų Jurgita prisimena iki šiol.

Mena, kaip avėdama tą dovaną labai darbšti ir sąžininga moteris, buvo šokiruota, esą dukra apsisovė - kokia *sarmata!* Sunkiai sekėsi ją įtikinti, kad bateliai - gerosios

mokytojos dovana. Įsitikino mama tik nuvykusi į internatą ir visą tiesą sužinojusi iš pedagogės lūpų.

Tačiau šis nesupratimas mergaitės nuo pynimo neatbaidė - kuo daugiau pynė, tuo įmantresni, spalvingesni darėsi raštai.

Juosta - pagal drabužį

Kartu norėjosi apie tautinio rūbo detales, tradicijas, derinimą, papročius kuo daugiau sužinoti.

Taip sužinojo apie žiemgaliams būdingų juostų spalvas ir atspalvius, raštų linkius.

Pynėjai dabar keista, kad šiuo dienišiais skirtingų regionų gyventojai neretai nežino ir dėl to painioja konkrečiam kraštui buvusias bū-

dingas tautinių rūbų spalvas. Antai pasvaliečiams labiau būdingos būdavo ryškios spalvos, gyventojams aplink Pakruojį - vyšninės, šiauliečiai būdavo labiau linkę į žalias spalvas. O dabar viskas susipainioję. J.Povilionienei nesmagu, kad žmonės tautines juostas rišasi ne tokias, kokios būdavo tame krašte madingos, o tokias, kokias gauna.

Ypatingoji suknelė

Tautinės juostos Jurgitai - Tautos atmintis, senelių palikimas. Tai todėl jai taip svarbu, kad spalvos, raštai, rišimo tradicija išliktų, kad karta kartai perduotų.

Pati dabintis puošniais šiuolaikiškais drabužiais nemėgstanti. Kur kas didesnė vertybė - apdaras, kuris mielas širdžiai, nes turi istoriją.

Štai kad ir prosenelės suknelė, kurią, kaip įmanydama J.Povilionienė restauravo, iki paskutinės siūlės atnaujino, atkūrė. Iki šiol ją saugo kaip didžiausią turtą. Vilkėdama šią suknelę promočiutė krikštijo jauniausiąją dukrą. Vėliau su ja močiutė atšoko savo vestuves. Jurgitos

mama irgi buvo apsilvikiusi per savo dukters krikštynas.

Tą gražiąją suknelę iš kokybiško lino J.Povilionienė surado jau po marmytės laidotuvių. Laiko ir laikymo sąlygų suniokotam apdarui reikėjo skubios restauracijos. Stengėsi, kad daugiau nei šimtmetį menantis drabužis būtų prikeltas naujam gyvenimui. Kad tradicija nenutrūktų, šia suknele kartą pasipuošė per šventę Žeimelio žemės ūkio mokykloje.

O dabar ši suknelė laukia, kol ją bent kartelį apsilvikius Jurgitos dukros. Vyresnioji mama prisakiusi niekam drabužio neatiduoti - suknelę ji vilkėsianti kokia nors ypatinga proga, nes tai giminės kartų palikimas.

Vienišas ažuolas

Kūrėjai iš Staškaviečių liūdna, kad žmonėms nebe taip ir svarbu, kad giminės ar Tautos palikimas išliktų, kad papročiai būtų išsaugoti.

„Nebereikia šiandienos žmonėms praeities, nebelikę nostalgijos gimtam kaimui, gimtoms vietovėms. Didžiąjai daliai lietuvių nebesuprantama tėviškės vertė. Kokie mes savanaudžiai ir goduoliai tapę...“ - sako ji.

Mosteli ranka: pati gyvena mažame Staškaviečių kaimelyje, kuriame kadaise augo 40 vaikų. Tėvai išmirė, vaikai išvažiavo - kažin ar dar kuris ir prisimena, iš kur kilęs. Ir vargu ar kuris nors iš šiame kaime gimusiųjų bent pasidomėjo, iš kur atsirado jų gimto kaimo pavadinimas ir kad tai yra stambaus vietos ūkininko Staškaviečio pavardė.

„Liūdna, kai žmonės nukerta savo šaknis, kad lengvu apsisprendimu viską palieka ir išveža vaikus mokyti į angliškas, airiškas ar kitas mokyklas. Ar kuriam kada šauna mintis sugrįžus į Lietuvą, į didmiesčius apvažiuoti savo vaikystės vietas, papasakoti apie jas, apie čia gyvenusius senelius, prosenelius savo vaikams, pamokyti juos, pasakyti, kad žmogus be atminties nevertas pagarbos“ - moters mintys verčia susimąstyti.

Kad ir pagarba senam žmogui. Sako, ne sykį pajutusi, kad į seną nebeatsisukama. Pati kartu su šeima slaugo vienišą ir pusiau aklą 83 metų kaimynę. Kaip neateisi, sriubos neatneši, neapžiūrėsi...

„Mano tėčio žodžiai: koks būsi senam žmogui, tokia bus ir tavo senatvė. Lazda turi du galus, jei nesmailiuoju badysi, tai ir tavęs niekas nebadys senatvėje“ - sako Jurgita. Ji tėčio prieš daugybę metų pasakytas žodžiais vadovaujasi iki šiol.

O atminčiai įamžinti, praeičiai pagerbti J.Povilionienė įpusėjusi naują idėją - iš senų drabužių siuva didžiulį paveikslą, kuriam jau turi ir pavadinimą „Vienišas ažuolas“.

Tas medis auga prie Žeimelio mokyklos. Vienas jis ten toks. Ir vienišas. Vienišas, pasak Jurgitos, nes neturi suolo, ant kurio jaunimas galėtų sėdėti ir svajoti. O po daugybės metų - atsiminti ir savo jaunystę.

Parengta pagal „Šiaulių kraštą“

► Liūdna, kai žmonės nukerta savo šaknis, kad lengvu apsisprendimu viską palieka ir išveža vaikus mokyti į angliškas, airiškas ar kitas mokyklas

NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2019

2019 metų NACIONALINĖS VERTYBĖS pristatomos šeštadieniais „Žalgirio“ nacionalinio pasipriešinimo judėjimo priede su „Respublika“. Rašykite ir Jūs! NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2018, A.Smetonos g. 2, Vilnius LT-01115, arba el.paštu redaktorius@respublika.net. Tel. (8-5) 212-35-25

Mylėjęs Merkinę ir saugojęs jos istoriją

Šis pasakojimas - apie pagarbos vertą džiuką - buvusį Merkinės kraštotyros muziejaus direktorių, Merkinės kryžių kalnelio, Lietuvos laisvės kovų ir kančių muziejaus įkūrėją - Juozą KAUPINĮ.

J.Kaupnis gimė 1940 m. spalio 14 d. Varėnos r., Kibyšių apyl., Jakubiškių kaime mažažemių valstiečių šeimoje. 1947 m. pradėjo lankyti Kibyšių septynmetę mokyklą, baigė 7 klases. Juozas norėjo mokytis toliau, bet kadangi vyresnieji broliai tarnavo armijoje, jam teko eiti dirbti. Kurį laiką iki tarnybos kariuomenėje nešiojo pašta. Grįžęs dirbo Kibyšių kolūkyje sandėlininku, po to Varėnos Melioracijos statybos valdyboje šaltkalviu frezuotoju, įrankininku. Nuo 1967 m. rugsėjo 1 d. Juozas Kaupinis dirbo Merkinės Vinco Krėvės-Mickevičiaus vidurinės mokyklos darbų mokytoju. 1975 m. baigęs Varėnos vakarinę neakivaizdinę vidurinę mokyklą po metų buvo paskirtas mokyklos direktoriaus pavaduotoju ūkiui ir dėsčių darbus.

J.Kaupinis visą gyvenimą domėjosi savo krašto praeitimi, rinko ir kaupė etnografinius bei istorinius eksponatus muziejui. Nuo 1999 m. J.Kaupinis tapo Merkinės kraštotyros muziejaus, kurį buvo įkūręs mokytojas Juozas Vitkus, direktoriumi.

Nors Juozas Kaupinis nebuvo studijavęs istorijos, jis pasižymėjo kolekcionieriaus aistra ir istoriniu įžvalgumu. Be to, turėjo subtilų humoro jausmą, todėl ne vieno merkiniško atmintyje liks kaip vienas įdomiausių muziejinių ir apskritai Merkinės krašto šviesuolių.

Dalis šio muziejaus eksponatų surinkti paties J.Kaupinio. Jis nuolat pildė muziejaus ekspoziciją, į jo veiklą įtraukė daug savo mokinių. Rinko kovos kirvius, koklius, akmeninius patrankų sviedinius, surinko nemažai titnago dirbinių, kurių Merkinės apylinkėse dar galima surasti ir kt. eksponatų. Jo pastangomis išsaugoti ir garbingiausi muziejaus eksponatai - buvusios Merkinės rotušės varpas, nulietas dar 1670 m., ir didžiulis varinis Lietuvos herbas su užrašu „Lietuvos Respublika“. Šis herbas su užrašu apie 1991 m. dar buvo Lietuvos pasienyje. Kai herbą pakeitė lentele, darbininkai jį ruošėsi atiduoti į metalo laužą, tačiau J.Kaupiniui pavyko jį išsaugoti.

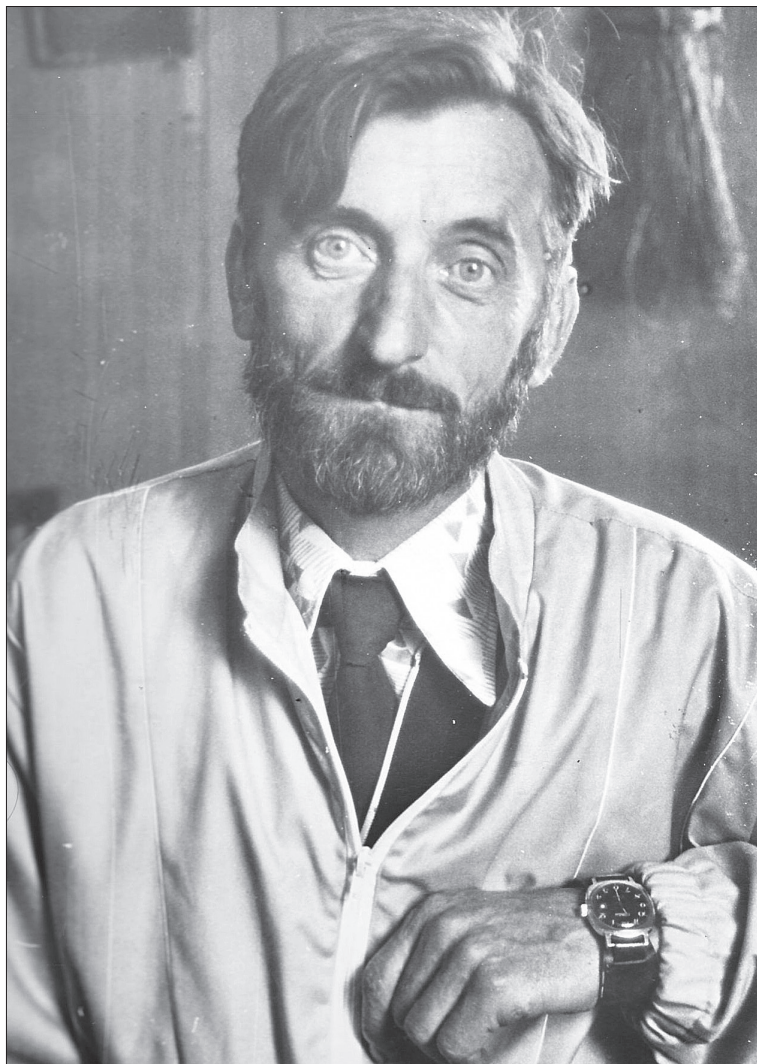
J.Kaupinis buvo tikras savo krašto patriotas. Jis atkūrė ir vieną labai svarbų Merkinei ženklą. 1928 m. prie valsčiaus valdybos namo išorinės sienos buvo prikaltas lenta su žuvusių dėl Lietuvos laisvės vardais: kun. dr. Juozas Bakšys, mokytojas Juozas Bloznelis, Simas Miškinis, Julius Žekas, Kazys Janulevičius, Vaclovas Zurllys. Penktajame dešimtmetyje ši lenta buvo sunaikinta. J.Kaupinis 1989 m. ją atkūrė iš fotografijų pagal 1928 m. memorialinės lentos pavyzdį. Ji saugoma muziejaus fonduose kaip vienas iš

liudijimų apie praeito amžiaus pabaigos tautinį atgimimą.

Juozas Kaupinis - Merkinės Kryžių kalnelio idėjos autorius ir įkūrimo iniciatorius. Toje vietoje pokario metais užkasdavo nužudytus partizanus. Jų kūnai būdavo numetami ant miestelio aikštės grindinio, vėliau užkasami. Stribai duobes kasiti tingėdavo, todėl po tokių „laidotuvių“ dažnai likdavo kyšoti tai koja, tai ranka. Poetas Stasys Stacevičius straipsnyje apie J.Kaupinį „Tarp legendų ir tikrovės“ („Merkių kraštas“, 1996 02 13) aprašo tokį epizodą: „Ir tuo metu dauboje prie Merkinės kapinių vis nesusėdavo žole apaugti smėlis. Dar vaikas būdamas vieną rytą ten nuslinko Juozas. Stribų nebuvo matyti. Nei girtų, nei išsiblaivusių. Tik šviežiai surausta žemė rudavo. Ir kyšojo iš tos žemės neužkasta partizano ranka. Lyg ištiesta atsiveikinti. O tą ranką graužė baltas kruvinas šuva...“ Šį J.Kaupinio papasakojimą S.Stacevičius įamžino ir eilėraštyje „Ilgas Merkinės pokaris. Darbų mokytoju Juozui Kaupiniui“.

*Meistro dirbtuvė sužvanga
Kryžius, jo geležis vėlyva...
Naktį nepalaidotą ranką
Graužia kruvinas baltas šuva.
O varnų anei daug, anei maža
Ties dauba ir kalva žema.
Naujas kunigas vardą užrašo
Tos, kur verkė labai - gimdama.
Darbų mokytoju užtenka
darbų, geležis kaip gyva -
Nes pagalbos prašančių ranką
graužia kruvinas baltas šuva.
Pusę amžiaus futbolą žaidžia
Virš kaulų baltų vaikai,
Spardo, spardo...
Žvaigždės lyg raidės,
Neįskaitomos taip ilgai.*

1972 m. toje vietoje buvo įrengtas Rojaus Mizaros vardu vadintas mokyklos stadionas. Daug metų buvo tyla ir ramybė. Tačiau prasidėjus Atgimimui J.Kaupinis nebegalėjo tylėti. Nuolatinė akistata su mirtimi

Juozas Kaupinio šeimos albumo nuotrauka.

pokario metais, asmeniniai išgyvenimai jam buvo giliai įsirėžę į atmintį. Apie kalne palaidotus kovotojus ir kitas aukas jis buvo surinkęs daug duomenų ir norėjo papasakoti visiems, ką slepia sportiniai takai.

1989 m., per Vėlines, atsirado pirmasis Juozo Kaupinio kryžius, žuvusiems už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Metams bėgant Kryžių kalnelis išaugo į didžiausią memorialą Lietuvoje, skirtą pokario aukoms atminti. Jame daugiau kaip 200 kryžių, koplyčia. Tuose kryžiuose įvardinti ne tik žuvę su ginklu rankoje, bet ir mirę tremtyje. Kiekvienas kryžius - atskira istorija, garbingos kovos trumputis epi-

zodas. Daugelis kryžių čia mena ištiesių šeimų tragedijas, nes iš daugelio Džukijos kaimų partizanauti išeidavo po kelis šeimos narius.

1999 m., Merkinės kryžių kalnelio jubiliejiniame minėjime, buvo pašventinta koplytėlė - paminklas Dainavos apygardos partizanų vadui Adolfui Ramanauskui-Vanagai. Minėjimo metu dėkoto kunigui Rokui Puzonui, mokytojams J.Kaupiniui ir A.Švilpai už bandymą išsaugoti Tautos istoriją.

J.Kaupinio iniciatyva buvo pastatyta koplyčia - pagrindinis Merkinės kryžių kalnelio akcentas. Koplyčios statyba buvo pradėta 1993 m. rugpjūčio 26 d., o pašven-

tinta 1994 m. spalio 9 d. Granito plokštėse iškalto 385 kritusių partizanų pavardės, ištraukos iš „Lietuvos partizanų vadų deklaracijos“, iš partizano L.Baliukevičiaus dienoraščio. Koplyčios šventinimo iškilnėse J.Kaupinis kalbėjo: „Esu dėkingas visiems, kurie nors maža dalele prisidėjo prie šio iškilaus statinio. Negaliu negrįžti prie pradžių pradžios - skulptorius A.Belevičiaus pagal kurio projektą buvo sukurtas pirmasis, medinis koplyčios modelis. Vėliau gimė idėja pastatyti ją mūrinę, todėl projektas keitėsi, o jos autoriai yra V.Kuklys, V.Jonika ir aš. Tačiau ne tai svarbu. Kur kas svarbiau, kad mes visi dirbome kartu. Taip atidavėm skolą istorijai, pagerbėme žuvusius.“ (Merkių kraštas, 1994 10 12). Penkis kryžius koplyčios smagėms iš akėčių nukaldino pats J.Kaupinis.

J.Kaupinio iniciatyva prasidėjo ir tęsiasi Laisvės kovotojų ir jų rėmėjų šventės Merkinėje. Merkinės kryžių kalnelyje laisvės kovų dalyvių pagerbimo renginiai vyksta nuo 1989 m., juose buvo ir yra kalbama apie skaudžias istorijos pamokas.

J.Kaupinio iniciatyva ir jo paties surinktos kolekcijos pagrindu netoli Kryžių kalnelio, buvusiam NKVD pastate, kuriame buvo kalinami ir tardomi partizanai bei jų rėmėjai, 1996 m. atidarytas Lietuvos laisvės kovų ir kančių muziejus. J.Kaupinis buvo šio muziejaus vadovas. Muziejuje sukaupta 15 tūkst. eksponatų, atspindinčių Lietuvos partizanų gyvenimą, gyventojų tremtį bei Tautos atgimimą. Eksponuojama apie 800 daiktų: partizanų skiriamųjų ženklų, nuotraukų, dokumentų, kovų vietose aptiktų radinių, bylojančių apie pokario kovas ir tremtinių dalį.

Visos nuotraukos, eksponatai buvo pradėti rinkti dar 1966 m. Iš pradžių J.Kaupinis juos saugojo namie, paskui mokykloje, po savo kabineto grindimis, nes manė, kad tenai ne taip pavojinga. 1988 m. buvusioje cerkvėje esančiame muziejuje įrengė skyrelį „Kančia, Atgimimas“. Tik vėliau visi sukaupti eksponatai buvo perkelti į Genocido muziejų.

Kraštotyros muziejaus ir memorialinio Kryžių kalnelio kūrėjas Juozas Kaupinis mirė 2004 m. kovo 10 d., palaidotas Merkinės kapinėse.

2005 m. Laisvės kovų ir kančių muziejus ir Merkinės kraštotyros muziejus buvo apjungti, suteikiant vieną pavadinimą: Varėnos r. savivaldybės Merkinės kraštotyros ir genocido muziejus. 2017 m. sausio 1 d. Varėnos r. sav. Tarybos sprendimu įsteigtas Merkinės krašto muziejus, apjungęs Merkinės kraštotyros ir genocido, Perlojos istorijos ir V.Krėvės-Mickevičiaus memorialinį muziejus.

*Laimutė CIBULSKIENĖ,
Varėnos viešosios bibliotekos
Bibliografijos, informacijos ir
kraštotyros skyriaus bibliografe*

Varėnos savivaldybės nuotrauka.

► J.Kaupinio iniciatyva buvo pastatyta koplyčia - pagrindinis Merkinės kryžių kalnelio akcentas